

tak o hřích, jako o předsudky, pomstu a závist. Sociální, náboženské i individuální. Název románu a označení rodiny Marie a Josefa pak odkazuje nejen ke společenskému a morálnímu odsouzení. Německý originál *Die Bagage*, tedy bagáž, představuje i zátěž, kterou s sebou rodina vláčí. Bagáž, která se dědí.

Citlivost, kterou literatura potřebuje

Tereza Semotamová

Polská nobelistka Olga Tokarczuková ve svých esejích volá po větší výstřednosti a zvědavosti

**Olga Tokarczuková
Vnímavý vypravěč
přeložil Petr Vidlák
Host, Brno 2022
277 stran**

přednášek, které byly předneseny na Filologické fakultě Lodžské univerzity. Tokarczuková v autorské poznámce přiznává, že forma přednášky jí činí radost: „Bezprostřední promluva k lidem, kteří mě poslouchají, mi dodává energii, již text odsouzený k individuálnímu přečtení nedisponuje.“ Nelogické je, že texty v knize nejsou řazeny chronologicky podle data vzniku, ale nahodile.

Obecně mám poetologické knihy velmi ráda, přijde mi, že člověk po jejich četbě má větší chuť číst i psát a že je součástí jakési „globální literární vesnice“. Navíc jako čtenářka, kterou prózy Olgy Tokarczukové se vším respektem k autorce doposud nechávaly spíše chladnou, jsem očekávala, že by tato kniha mohla být možností, jak k jejím textům najít cestu.

V esejích a přednáškách se nepřekvapivě objevují motivy, které z jejích knih známe: svoboda individua, úcta ke kořenům a poctivé objevování historie míst. A samozřejmě citlivost vůči zvířatům. Tu autorka radikálně vyřeší hned v úvodu eseje „Masky zvířat“: „Utrpení člověka snáším lépe než utrpení zvířete.“ Čtenáři-vegetariáni se přinejmenším zastydí a řeknou si, zda pokračovat v této „agitaci“. Nic takového se však nekoná. Tokarczuková následně ve svém esejí pouze argumentuje, proč jsou zvířata lidem rovna a jak je špatné, když si je podrobujeme. S tím ostatně souvisí i podrobení si celé planety, jejímž výsledkem je klimatická krize, což je její další velké téma.

Důležitým motivem esejů a přednášek je také čtenářství a psychologie. Tokarczuková se jakožto vystudovaná psycholožka přiznává ke své posedlosti čtením, která má kořeny v tom, že její otec byl knihovník a knihy pro ni byly jako vzduch, byla jimi vždy obklopena. Teze, že by se mělo hlavně číst, protože „v celém tom fenoménu nazývaném literatura je právě čtení její podstatou“, se v knize opakuje několikrát. I díky tomuto zdánlivě banálnímu detailu Tokarczuková ukazuje, kde se ona sama vidí: v řádkách čtenářů, byť jako někdo zároveň píšící, nepovyšuje se. Láska k literatuře sálá také z eseje „Hermova práce aneb Jak překladatelé každý den

zachraňují svět“, v němž přiznává, jak úlevné pro ni bylo zjištění, že není sama zodpovědná za každý text, který napíše. Tímto esejem vzdává hold mravenčí práci překladatelů po celém světě, kteří se pro spisovatele stávají spiklenci, ale i jakýmsi štítem v komunikaci s veřejností v dané zemi.

V lodžských přednáškách se pak dovídáme, jak vznikal historický román *Knihy Jakubovy* s důrazem na psychologii vypravěče a formování jedné konkrétní postavy této prózy. Tokarczuková si dává záležet na tom, aby své psaní popisovala jako iracionální proces a činnost, při němž je spontaneita a nahodilost zásadní. A rovněž výstřednost, tu Tokarczuková opěvuje obzvlášť: „Výstřednost je také třeba pěstovat a pečovat o ni, protože jen tato odstředivá tendence nám umožňuje vidět, co se nachází a odehrává za smluveným společenským horizontem. Dokonce bych se přimlouvala za trvalé, řízené sebevyločení budoucích i současných spisovatelů a spisovatelek z pohodlného, ale z hlediska veškeré tvorby smrtícího setrvání ve středu.“ To je slovo do prance.

Každý z intelektuálů má několik témat-evergreenů, které kritizuje, se stoupajícím věkem se pak tato kritika stupňuje mnohdy až do míry nesnesitelné. V případě Tokarczukové je to kritika mainstreamu a komercializace literatury, dále kritika toho, že je literatura čím dál více vnímána podle žánrů, opakuje se také spílání na uzavřenost současného akademického světa.

Když jsem četla esej „O daimonu a dalších spisovatelských motivacích“, který je přednáškou ke studentům tvůrčího psaní, měla jsem dokonce z některých pasáží pocit, že čtu text „starého muže křičícího na mraky“: „Je mi vás líto, mladí spisovatelé. Přišli jste do světa, kde budou číst možná ještě dvě tři generace, ve skutečnosti jejich jednociferné procento — a pak literatura, jak ji známe, skončí. Je to svět výrobků a zboží, mimo ně v něm nic neexistuje, svět, ve kterém se knihy staly zbožím stejně jako tvárnice nebo ponožky.“ Ano, ale nemělo by zároveň zaznít něco

Různými významnými světovými cenami ověřená polská spisovatelka Olga Tokarczuková vydala sbírku esejů a přednášek o literatuře. Kniha obsahuje například projev pronesený při udělení Nobelovy ceny za literaturu v roce 2018 nebo cyklus

optimistického? Že se třeba kromě zániku klasického vnímání literatury stane něco neočekávaného a literatura, jak ji známe, se přerodí v něco, co si zatím nedovedeme představit?

Tokarczuková dále lká, jak svět public relations ovlivňuje spisovatele a ti musejí neustále provozovat líbivý marketing, aby zaujali. Ano, tak to do jisté míry je. Ale srovnání s dobou minulou, kdy všechno bylo jiné, pomalejší, lepší, pokulhává. Mnozí z těch, co dnes píšou, by tehdy neměli možnosti psát — protože by třeba ani neměli možnost se učit psát nebo byli z jiných důvodů umlčováni.

Rovněž esej „Cvičení v odcizení“, v němž Tokarczuková kritizuje dnešní posedlost cestováním vyznačujícím se povrchní honbou za autentickým lokálním zážitkem, napsaný z pozice privilegované osoby, která dle líčených zážitků toho již hodně zcestovala, vyznívá poněkud trapně. Úvodní text „Ognóze“ pak trpí typickými neduhy psaní během pandemie — spousta závěrů činěných v této extrémní situaci působí komicky, hodně z očekávání změn, které svět čekají, nebylo naplněno.

Apelem, který všechny texty v knize prostupuje, je citlivost. Tu překladatel Petr Vidlák na mnoha místech knihy překládá jako „vnímavost“. Tokarczukové jde přitom o více než jen pouhé smyslové vnímání, vyzývá k citovému, citlivému zakoušení reality: „Vnímavost je spontánní a nezištná a dalece přesahuje empatický soucit. Je to spíše vědomé, i když možná trochu melancholické sdílení osudu. Vnímavost je hluboký zájem o druhou bytost, o její křehkost, neopakovatelnost, slabost vůči utrpení a působení času.“

I přes zmíněné výtky Olga Tokarczuková svými esey dokazuje, že patří k nejvýznamnějším spisovatelkám dneška. Právě citlivost a zvědavost, kterou vnímá jako předpoklad i způsob tvorby, současná literatura opravdu potřebuje.